

О'SMIRLARDA ZO'ROVONLIK NOMOYON BO'LISHINING PSIHOLOGIK HUSUSIYATLARI.

Xoshimova Nozima Xabibullaevna

Andijon davlat universiteti

Tadqiqotchi

Abstrakt. Ushbu maqolada o'smirlarning psixologik xususiyatlari, xulq - anvoridagi o'zgarishlar va o'smirlik davridagi tajovuzkorlik xususiyatining shakllanishi bo'yicha ilmiy-nazariyafikr va mulohazalar yoritib berilgan. Shuningdek, zo'ravonlikning psixologik xususiyatlari, uning o'smirlik davriga hos shakllanishiga ta'sir etuvchi sabablar, olimlarning ushbu muammo bo'yicha zamonaviy tadqiqotlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'smir, tajovuzkor, zo'ravonlik, tajovuz, mikrosotsiatsiya, intensiv psixofiziologik rivojlanish,

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НАСИЛИЯ У ПОДРОСТКОВ.

Хошимова Нозима Хабибуллаевна

Андижанский государственный университет

Исследователь.

Абстрактный. В статье освещаются научные теории и соображения относительно психологических особенностей подростков, изменений в их поведении и формирования агрессивного поведения в подростковом возрасте. Также освещаются психологические особенности насилия, причины, влияющие на его формирование в подростковом возрасте, и современные исследования ученых по этой проблеме.

Ключевые слова: подросток, агрессивный, насилие, агрессия, микросоциум, интенсивное психофизиологическое развитие.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF VIOLENCE IN TEENAGERS.

Khoshimova Nozima Khabibullaevna

Andijan State University

Researcher

Abstract. This article covers scientific theories and considerations on the psychological characteristics of adolescents, changes in their behavior, and the formation of aggressive traits during adolescence. It also covers the psychological characteristics of violence, the reasons that influence its formation during adolescence, and modern research by scientists on this problem.

Key words: teenager, aggressive, violence, aggression, micro society, intensive psychophysiological development.

Kirish

Bugungi kunda jamiyatimizda yuzaga kelgan keskin, beqaror ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik vaziyat turli yoshdagi odamlarning shaxsiy rivojlanishi va xatti-harakatlarida turli xil og'ishlarning kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Ular orasida bolalarning tobora begonalashuvi, tashvishlarining kuchayishi, ma'naviy vayron bo'lishi, bu esa shafqatsizlik va tajovuzkorlik bilan bog'liq bo'lib, so'nggi paytlarda tajovuz mavzusi voyaga etmaganlar jinoyatchiligi, tajovuzkorlikning turli ko'rinishlari va bolalarning shafqatsizligi tufayli ayniqsa dolzarb bo'lib qoldi. Mavjud muammo mahalliy va xorijiy olimlarning ko'plab tadqiqotlarida o'z aksini topgan. Antonyan Yu.M., Berejkova E.I., Gorkova I.A., Yenikolopov S.N., Kovalev P.A., Levitov N.D., Pinchuk N.V., Rean A.A., Rummyantseva T.G.eva, O.V.Slotina, Slot manov I.A., Yarmoolenko G.P., Ammon G., Bandura A., Berkowitz L., Buss A., Dollard Y., Feschbach S., Fromm E. va boshqalar bolalik tajovuzkorligi muammosini ko'rib chiqishda uning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi biologik omillarga alohida e'tibor berganlar. Ushbu jihatni o'rganish Glazer B., Gasparova E.M., Levitov N.D., Sears R., Heckhausen X. va boshqalarning tadqiqotlarida ko'rib chiqilgan. Ilmiy adabiyotlar

tahlili biologik omillarning faqat ijtimoiy muhit sharoitida harakat qilishini ko'rsatdi. L. Berkovitning nuqtai nazaricha, biz oxirgi paytlarda tajovuzkorlik hodisasini nafaqat biologik, balki ijtimoiy va psixologik omillar ta'siri ostida shakllangan murakkab hodisa sifatida o'rganish tendentsiyasi mavjud deb hisoblaymiz (Berkowitz L., 2001). Mahalliy va xorijiy adabiyotlarda Garbuzov V.I., Zaxarov A.I., Rean A.A., Sagatovskaya L., Xomentau-skas G.T., Shilov I.Yu., Yustitskis V.V., Eidemiller E.G., Berkpivits L., Buss A., Bandura kabi mualliflar bizga shunday munosabatda bo'lishga imkon beradi unga nisbatan munosabat bolaning o'zi qo'pol va shafqatsiz bo'lib qolish ehtimolini oshiradi. Shunday qilib, agar bolalar mikro-jamiatda kuchli hissiy va shaxsiy aloqalarga ega bo'lmasa, ular kattalarga ham, tengdoshlariga nisbatan ham tajovuzkor bo'lishi mumkin.

Agressiv xulq-atvor muammosi yaqinda rivojlanish psixologiyasida eng muhim muammoga aylangan. Bu, birinchi navbatda, aholi orasida, xususan, o'smirlar o'rtasida tajovuzkorlik va zo'ravonlikning kuchayishi bilan izohlanadi.

Agressiya fenomenini o'rganish tarixi davomida tadqiqotchilar bir qator murakkab, noaniq muammolarga duch kelishgan. Agressiya hodisasini tushuntirishga urinayotgan mavjud tushunchalarning xilma-xilligi, shubhasiz, ushbu muammoning ko'p qirraliligidan dalolat beradi. Biroq, qiyinchilik shundaki, bitta hal qilingan savol tadqiqotchilar uchun bir qator yangi savollarni tug'diradi. O'smirlarning tajovuzkor xulq-atvori zamonaviy jamiyatni tashvishga solayotgan dolzarb muammolardan biridir. O'smirlik - intensiv psixofiziologik rivojlanish, hissiy beqarorlik, impulsivlik, zaiflikning kuchayishi va atrof-muhit ta'siriga alohida sezgirlik bilan bog'liq bo'lgan ontogeneznining maxsus inqiroz davri. O'smirlik davriga nisbatan "inqiroz" tushunchasi nafaqat bolalikdan kattalikka o'tishning og'riqliligini ta'kidlash uchun, o'smirlardagi tajovuzkor xatti-harakatlarning xususiyatlarini tushuntirish uchun ham qo'llaniladi.

Oiladan tashqari, bolalarning tajovuzkor xatti-harakatlariga ta'sir qiluvchi maktab ham bolalarning tajovuzkorligi omillaridan biri hisoblanadi. Bolalarning tajovuzkorligini psixologik va pedagogik tuzatish muammosi alohida qiziqish uyg'otadi, shuning uchun rus psixologlarining ko'plab asarlari ham ushbu muammoni

o'qganishga bag'ishlangan. Bundan tashqari, tajovuzkorlikni nafaqat haqiqiy misollardan, balki ommaviy axborot vositalari tomonidan taqdim etilgan ramziy misollardan ham o'rganish mumkin. E.I. Berejkovaning tadqiqotida (2003) ommaviy axborot vositalari tomonidan ijtimoiy tajovuzga duchor bo'lganida tajovuzkorlikka ta'sir qiluvchi muhim individual psixologik xususiyatlar jins va sub'ektning taklif qilingan qismlarga munosabatidir. An'anaga ko'ra, tajovuzkorlik jinsi hisobga olinmagan holda o'rganilgan - bu birinchi navbatda erkaklarga xos xususiyat deb hisoblangan va uning tadqiqotlari birinchi navbatda erkaklar namunalarida o'tkazilgan. Ma'lumki, hozirda ayollar ham ko'pincha o'zlarining tajovuzkorligini ko'rsatadilar va shuning uchun bu sifatni ikkala jinsning xatti-harakatlarida o'rganish maqsadga muvofiq. O'zmirlik davri – yoshlarning jismoniy, emotsional, va ijtimoiy rivojlanishining alohida bir davru siatida ta;riflanadi. O'zmirlarning psixologik rijlanishiga ta'sir qiluvchi turli ijtimoiy omillar, xulq-atvorining shakllanishida katta rol o'ynaydi.

O'zbekistonda ham yoshlarning ruhiy emotsional rivojlanini qo'llash va ularni sog'lom yoshlarga aylantirishga qaratiladigan davlat dasturlari ishlab chiqilgan. Yoshlarning psixologik rivojlanishini tartibga solishga turli dasturlar va ularni amalga o'tkazish chora tadbirlarining ishlab chiqilishi agressivlikning yuzaga kelishini oldini olishga yordam beradi,. Bular, odatda, yoshlarning ijtimoiy, ma'naviy va ruhiy xolatini boshqarishga, psixologiya yordamga qaratiladi.

Yosh o'smir o'g'il bolalar jismoniy tajovuzkorlik va negativizm nuqtai nazaridan yosh o'smir qizlarga qaraganda ancha tajovuzkor. Biroq, o'smir qizlarda og'zaki tajovuzkorlik va dushmanlik sezilarli darajada yuqori.O'smir o'g'il bolalarda 15-16 yoshga kelib, tajovuzkorlik asta-sekin yo'qoladi. 15-16 yoshdagi o'smir qizlar tajovuzkor harakatlar usullariga murojaat qilish orqali ziddiyatli vaziyatlarni hal qilishga ko'proq tayyorligini ko'rsatadi. O'smir o'g'il bolalarning tajovuzkor xatti-harakati nafaqat ijtimoiy umidlar bilan bog'liq bo'lgan reaksiya, balki ism, jins va tan olish da'vosi uchun javobgar bo'lgan shaxsning o'zini o'zi anglashning tarkibiy bo'g'inlaridan mahrum bo'lgan reaksiyadir. O'smir o'g'il bolalar umidsizlik holatlarida

keng ko'lamli tajovuzkor reaksiyalarni ko'rsatadilar. O'smir o'g'il bolalar yoshi ulg'aygan sayin, ular umidsizlik holatlarida kamroq tajovuzkor bo'lib qolishadi. O'smir qizlarning tajovuzkor xatti-harakati - bu ijtimoiy kutishlardan tashqariga chiqadigan reaksiya, shuningdek, gender o'ziga xosligi va shaxsiy rivojlanish istiqbollari uchun mas'ul bo'lgan o'z-o'zini anglashning tarkibiy aloqalaridan mahrum bo'lishga javob berish xususiyatidir. O'smir qizlar gender mahrumligi va shaxsiy rivojlanish istiqboliga tajovuzkor munosabatda bo'lishning umumiy tendentsiyasini ko'rsatadi. O'smir qizlar yoshi ulg'aygan sayin, ular umidsizlik holatlarida ko'proq tajovuzkor bo'ladilar Psixologik rivojlanishga yordam beruvchi omillardan biri — bu ta'lim tarbiyadir.

O'smirlarda nomoyon bo'ladigan zo'rovonlik hususiyatlariga sabab bo'luvchi quyidagi omillar muxum ahamiyatga ega. O'smilik davrida organizmda hayot va gormonal o'zgarishlar katta rol o'ynaydi. Bu o'zgarishlar, ayniqsa, yangidan-yangi his-tuygular va tajribalarni keltirib chiqaradi, bu esa jismoniy o'zgarishlarga sabab bo'lishi mumkin.

Agressiyaning psixologik sabablari

1. **Stres va tarbiya muammolari** : O'sish davridagi stress – ayniqsa, oiladagi yoki maktabdagi muammolar agressiyaga olib kelishi mumkin. Usmirlar o'zimga berilgan vazifalarni bajarishda qiyinchiliklar yuzlashadi va bu hodisalar emotsional holatni buzadi.
2. **Qismatning boshqaruvi va xaqoratlar** : Usmirlar orasida turli ijtimoiy
3. **Ichki va tashqi munosabatlar** : Ma'naviy hosillar va oila a'zolarining munosabatlari ko'p o'smirlar uchun stress va taassufga sa

Agressiyaga k

Usmirlar qarshiligining yuqori darajasida boshqarilishi, n

1. **Shaxsiy tanqid va o'zini izlash** : Usmirlar o'z his-tuyg'ularini tushunish va ularni yaxshilash uchun psixologik ko'rinish olishlari mumkin. Turli meditatif va yoga mashg'ulotlari ham stressiyaga nisbatan munosabatini yaxshilashga yordam beradi.

2. **Jismoniy faollik** : Sport, jismoniy mashqlar, yoga va boshqa jismoniy faolliklar agressiyani kamaytirishda mu

3. **Oila va ijtimoiy yordam** : Oilaviy va ijtimoiy muxitni yaxshilash, yaxshilash va tushunish, tarbiya muammolarni bartaraf etish.

Empirik tadqiqot davomida biz o'smirlar tajovuzkorligining namoyon bo'lishida yosh dinamikasi va gender farqlarini aniqladik. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, eng tajovuzkor jismoniy va og'zaki tajovuzkorlik ko'rsatkichlarini ko'rsatgan yosh o'smir o'g'il bolalar edi. Yoshi bilan o'g'il bolalarda jismoniy tajovuzning kamayishi tendentsiyasi namoyon bo'ladi, ammo og'zaki tajovuz bir xil darajada qoladi. Yosh o'smir qizlar og'zaki tajovuzkorlikka moyilligini ko'rsatdilar, ularning ko'rsatkichlari ushbu yosh guruhidagi o'g'il bolalarnikidan sezilarli darajada oshib ketdi. O'smir qizlar yoshi ulg'aygan sayin, ular kamroq og'zaki tajovuzkorlik ko'rsatishga moyil. Shu bilan birga, ular nizoli vaziyatlarni jismoniy tajovuzkorlik yo'li bilan hal qilishga ko'proq tayyorligini ko'rsatadi. Agressiya o'smirlarning tengdoshlari bilan muloqotda xulq-atvorida ustunlik qiladi. O'smir o'g'il bolalar ham, o'smir qizlar ham tajovuzkor. Yuqori tajovuzkorlik ijtimoiy aloqa ko'nikmalarining etarli darajada rivojlanmaganligini ham, ijtimoiy ahamiyatga ega xulq-atvor sifatida tajovuzga nisbatan o'smirlarga xos ichki pozitsiyani va shaxsiy xususiyat sifatida tajovuzkorlikni ko'rsatishi mumkin. **Zamonaviy o'smirlarda umidsizlikka uchragan vaziyatlarga moslashish ambivalent turga ko'ra amalga oshiriladi: bardoshli (birinchi va ikkinchi darajali) va tajovuzkor.**

Biz o'smir shaxsining o'zini o'zi anglashning tarkibiy aloqalaridan mahrum bo'lish va o'g'il va qiz bolalarning tajovuzkor reaksiyalari o'rtasidagi ijobiy bog'liqlikni aniqladik. Usmirlar agressiyaning psixologik tekshiruvlari va boshqarilishini ta'minlash, yoshlarning emotsional holatini, ijtimoiy va shaxsiy munosabatlarini yaxshilashga yordam beradi. Tadqiqot natijalari, usmirlar uchun maxsus treninglar va psixolik ko'maklar agressiyani pasaytiradi, psixoemosional holatni va ijtimoiy munosabatlarni yaxshilashga olib kelganini saqlab qolishdi. Shuningdek, oila va maktab yordami, psixologik yordam va maxsus metodikalar

agressiyaning oldini olishda katta rol o'ynaydi. O'smirlar kuchayishining psixologik tekshiruvlari o'rnatilgan qilinganlar va amaliy natijalarga qarab, kuchli incha ichki va tashki omillar, jismoniy, emotsional va ijtimoiy o'zgartishlar bilan bog'liqligini saqlab qoladi. Usmirlar ta'siridagi sabablar, shaxsiy himoya va shaxsiy himoya vositalari. Shuningdek, agressiyani boshqarishda psixotik trening, emotsional intellektni va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish.

Tadqiqiy natijalar shuni qo'llab-quvvatlashi, agressiyani boshqarish uchun kompleks yondoshuvlar kerak bo'lishi mumkin, har bir har bir usullar

Qizlarda gender o'ziga xosligidan mahrum bo'lganligi to'g'risida olingan ma'lumotlar gender-rol xulq-atvorining buzilishini, aniq ayollikning yo'qligini ko'rsatishi mumkin, bu kech o'smirlik davrida ijtimoiy kutishlarga mos kelmaydigan jismoniy tajovuzkorlik namoyon bo'lishining kuchayishiga olib keladi. Ishtirokchilarning kuzatuvlari bizning tadqiqotimizda aniqlangan o'smirlar tajovuzkorligining umumiy tendentsiyalarining to'g'riligini tasdiqladi. Kuzatish jarayonida, shuningdek, o'smirlar jinsi va yoshidan qat'i nazar, G'arb o'smirlar subkulturasidan ommaviy axborot vositalari orqali olingan og'zaki va imo-ishorali tajovuzning taqlid qilingan modellarini namoyish etishlari aniqlandi.

Tavsiyalar

1. Psix ko'mak va treninglarni olib borish

Usmirlarga psixologik yordamishning davomli va muntazam yordami zarur. Oila, maktab va ijtimoiy muxitda ularga xos holatlar va ehtiyojlar psixologiyaga qaratilgan treninglar va sessiyalar tashkil etilishi kerak. Bunda, emsional intellektni stress, stressni boshqarish va agressiyani kamaytirish dasturiga yo'naltirilgan stresslar ta'sirchan bo'ladi.

2. Oilaviy ta'lim va munosabatlarni yaxshilash

Oila – usmirning xulq-atvori va psixologik xususiyatga eng muhim yordam beruvchi muxitdir. Oila xodimlariga psix

3. **Ijtimoiy muxit va maktabdagi yordam**
maktablarda agressiyani boshqarishga qaratiladigan maxsus dasturlar ishlab chiqilishi kerak. Bu maktab o'quvchilari, psixolog

4. **Tashkilotchi va umumjamiyatning ishtiroki**
Agressiyani kamaytirish va agressivlikni boshqarishda jamiyatning roli ham kichik. Jamiyatda ko'proq ma'naviy ta'lim, turli ijtimoiy harakatlar, ijtimoiy loyihalar va yosh

5. **Oqibatlarni baxolash va monitoring olib borish**
Psixologi

6. **Xil bir usmirlar individual yondoshuv**
Agressiyani boshqarishda individual yondoshuv zarur. O'smirning shaxsiy ehtiyojlari, ichki psixologik holat

Usmirlar agressiyasini kamaytirish va kompleks muammolarni bartaraf etish uchun individual yondoshuvlar talab qilinadi. Bular oila, maktab va jamiyatdagi turli yordamchi vositalari va metodlarini o'z ichiga oladi. Maqsad – o'smirlar orasida agressivlikni kamaytirish, ularga emotsional sog'lik va ijtimoiy yordamni oshirishdir.

Zo'robonlik psixologiyasi — bu zo'ravonlikning texnikasi, ijtimoiy va emosional jihatdan o'rganadigan ilmiy soha bo'lib, zo'robonlikni sodir etish, unga qarshi kurashish va uni tozalash bo'yicha nazariy va amaliy asoslarni o'z ichiga oladi. U o'zining ilmiy nazariy asoslarini mustahkamlashda zo'robonlik, kasallik va ijtimoiy muammolarni va zo'robonlikni yo'llarini o'rganishga yordam beradi. Ilmiy nazariy asoslar

1. Zo'robonlikning texnika motivlari Frustratsiya-agressiya nazariyasi
Zo'robonlik ko'pincha frustratsiya (ya'ni, erisha olmas) tufayli kelib chiqadi. Bu nazariyaga ko'ra, shaxsiy frustratsiya uning qilganda, u agresivlikka mumkin bo'ladi. Social learning theory (Ijtimoiy o'rganish nazariyasi) Albert Bandura' tomonidan ishlab chiqarilgan ushbu nazariyaga ko'ra, odamlardan ko'rgan yoki taqlid qilgan agresiv nazorat orqali zo'robonlikni o'rganadilar. Bu nazariya, televideniye, kompyuter o'yinlari yoki ijtimoiy muhitdagi o'zaro munosabatlar orqali zo'robonlikning qanday rivojlanishini tushuntiradi. - ****Kognitiv teoriylar****: Kognitiv

psixologiya nuqtai nazaridan, zo'robonlikni boshqarishda xato qarorlar, xulq-atvorni noto'g'ri boshqarish, va stressni boshqarishning noqulay usullari katta rol o'ynaydi. bunday odamlar zo'robonlikka qarshi hissiy reaktsiyalarni namoyon etadilar. 2. **

Zo'robonlik psixologiyasining ilmiy nazariy va amaliy asoslari keng qamrovli va ko'p jihatli masalalarni o'z ichiga oladi. Bu soha zo'robonlikni, uning kelib chiqishi sabablari, va uni yangi yo'llarini ilmiy asosda o'rganadi. foyda bu haqda joy va to'liq yoritilgan ma'lumotlarni keltiraman: ### Zo'robonlik psixologiyasining ilmiy nazariy asoslari ##### 1. **Zo'robonlikning texnika motivlari** Zo'robonlikni o'rganishda jismoniy motivlar va saqlash- saqlash o'rin tutadi. Shu bilan birga, zo'robonlikning paydo bo'lishi, uning samaradorligini va unga ta'sir etuvchi omillarni ko'paytirishda muhim nazariyalar muhim ahamiyatga ega: - **Frustratsiya-agressiya nazariyasi** (Frustration-Agression Theory): Bu nazariyaga ko'ra, odamlarning o'z ishlariga erisha olmaslik, frustratsiya (yo'qotish yoki to'siq) his qilishlari. Bunday holda, ular agressiv xavfsizlik- saqlashga yo'l qo'yishlari mumkin. Frustratsiyani tekshirish zo'r sabab sifatida ko'riladi. - **Ijtimoiy

Zo'robonlik psixologiyasining nazariy asoslari, ijtimoiy, biologik va madaniy xususiyatlarini o'rganishga yordam beradi. Bu zo'ravonlikning sabablari, mexanizmlari va uning qanday ishlashini keltirib chiqaradi

Frustratsiya-agressiya nazariyasiga ko'ra, odamlar erkin erisha olmay qolganida yoki biror narsa olishda to'siqlarga duch kelganda, ular agressiv xulq-atvorlarni ko'rsatishga mumkin bo'ladi. Bu nazariyaning muhim jihati, frustratsiya (ya'ni, yordamga urinishlarning yaratish bo') odamni zo'robonlikka olib kelishi m

Oilaviy davolash — bu shaxsiy zo'robonlikni qo'shish uchun mo'ljallangan usuldir. U oila a'rtasida o'zaro munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi, o'zaro hurmatni saqlashga, va zo'robonlikni saqlashga yordam beradi. Oilaviy davolash, oila a'zolari o'rtasidagi kelishmovchiliklarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi va o'zaro to'qnashuvlarni yordamga beradi.

4. Maktabda zo'robonlikni o'rnatish

Maktablarda zo'robonlikni yangilash uchun turli dasturlar ishlab chiqariladi. Bu dasturlar bolalarga ijtimoiy va emosional ko'rinishni o'rgatadi. Maktablarda xushmuomalalikni va o'zaro hurmatni rivojlantirish, bullying (maktabdagi zo'robonlik) ni olish uchun muhim strategiyalardir. , maktablarda o'quvchilarga zo'robonlikning buzilishini kerak, va shunday muhitni kerakki, zo'robonlikni ko'rsatuvchi ma'lumot-harakat

Boshlang'ich maktab yoshidagi tajovuzkor bolalar quyidagi shaxsiy xususiyatlar bilan ajralib turadi: past ijtimoiy me'yor, zaif kommunikativ faollik, mustaqillik, beparvolik, vaziyatdan xavotirlanish, o'zini yuqori baholash, uyatchanlik. Xafagarchilik holatlarida, tajovuzkor yosh maktab o'quvchilari ekstra jazo reaksiyalarini, to'siqlarga e'tibor qaratish va o'zini himoya qilish tendentsiyasini namoyon etadilar, bu ularning shaxslararo munosabatlarini murakkablashtiradi.

Bolalardagi tajovuzkorlikning asabiylashtiruvchi omili - bu faollik, ustunlik, bu ota-onalar tomonidan ularning o'zini o'zi tasdiqlashi, tengdoshlar guruhida "men" ning namoyon bo'lishi nuqtai nazaridan ijobiy baholanadi. Agressiv boshlang'ich maktab o'quvchilarining umidsizlikka uchragan vaziyatlarni sub'ektiv baholashlari oila ichidagi nizolar kontekstida talqin qilinadi.

1. Агапов П. В. Проблема агрессивности и деструктивности в психоаналитической социологии: от Фрейда к Фромму: Дис. . канд. социолог, наук. - М., 2000. - 152 с.
2. Агрессия у детей и подростков: Учеб. Пособие. / Н.М. Платонова. СПб.: Речь, 2004. - 336 с.
3. Адлер А. Как управлять стремлением к превосходству. // Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов. — Ростов на Дону.: Феникс, 1998,- 448 с.
4. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. // Вопросы психологии. 2000. - № 6. - С. 112-121.

5. Альберти Р., Эммонс М. Самоутверждающее поведение.: Пер.с.анг. СПб.: "Академический проект",1998. - 190 с.
6. Антонян Ю.М. Механизмы человеческой агрессии. М. : ВНИИ МВД России, 2000. - 172 с.
7. Арсеньев А.С. Подросток глазами философа: Философский очерк. М.: Владос, 1996.
8. Асмолов А.Г. Психология личности. М.: МГУ, 1990.-367 с.
9. Бандура А. Теория социального научения.: Пер. с анг. -СПб.: Евразия, 2000. 320 с.
10. Бандура А., Р. Уолтере. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений.: Пер. с анг. М: ЭКСМО - Пресс, 1999. - 512 с.